

СУБ'ЄКТНІСТЬ ТА КОМУНІКАТИВНІСТЬ: КОНТИНУУМ РОЗВИТКУ ТА БУТТЯ ОСОБИСТОСТІ

Вінницький національний технічний університет

Анотація. На основі дослідження принципів «суб'єктність» та «комунікативність», сутності та змісту суб'єктно-комунікативної парадигми, визначено систему (континуум) розвитку та буття особистості. Доведено, що формування суб'єктності особистості є першим етапом та умовою становлення комунікативної (суб'єктно-комунікативної) сутності буття особистості. Акцент на розвитку суб'єктності створює умови, які забезпечують розвиток духовності, комунікативності та внутрішньої свободи особистості. На першому етапі, етапі формування суб'єктного буття особистості (суб'єктний етап), комунікативність розвивається як внутрішня властивість особистості, системоутворювальними принципами якої є комунікативна свідомість, комунікативне співбуття та комунікативна взаємодія. На другому етапі (комунікативний етап) комунікативність стає способом буття особистості. Суб'єктно-комунікативна парадигма буття є основою ефективності та успіху особистості.

Ключові слова: особистість, суб'єктність, комунікативність, суб'єктно-комунікативна парадигма, принципи, розвиток, ефективність, успіх.

Annotation. Based on the study of the principles of «subjectivity» and «communicativeness», the essence and content of the subjective-communicative paradigm, a system (continuum) of the development and existence of the individual has been defined. It has been proven that the formation of the subjectivity of the individual is the first stage and condition for the formation of the communicative (subjective-communicative) essence of the individual's existence. The emphasis on the development of subjectivity creates conditions that ensure the development of spirituality, communicability and inner freedom of the individual. At the first stage, the stage of the formation of the subjective existence of the individual (subjective stage), communicability develops as an internal property of the individual, the system-forming principles of which are communicative consciousness, communicative coexistence and communicative interaction. At the second stage (communicative stage), communicability becomes a way of being of the individual. The subjective-communicative paradigm of being is the basis of the effectiveness and success of the individual.

Keywords: personality, subjectivity, communicativeness, subjective-communicative paradigm, principles, development, efficiency, success.

Вступ

Ключовим питанням буття особистості є питання ефективності та успіху особистості. Для того, щоб бути ефективним та успішним, потрібно володіти відповідним ресурсом (фізичним, психологічним, інтелектуальним, професійним та ін.), засобами, механізмами досягнення ефективності та успіху. Але сама наявність інструментального ресурсу не може забезпечити ефективність та успіх, особливо у довгостроковій перспективі. Питання у тому, на яких засадах, на якому фундаменті базується цей ресурс. Саме тому у філософській, психологічній та педагогічній науках відбувається активний пошук сутнісних засад розвитку та буття особистості, які б могли стати основою її ефективності та успіху. Найбільш успішно він проходить у «суб'єктному» та «комунікативному» вимірах буття людини (особистості).

Мета статті – визначення та аналіз системи (континууму) розвитку та буття особистості на принципах суб'єктно-комунікативної парадигми.

Основна частина

Тривалий час (починаючи з кінця XIX ст.), відбувається процес становлення комунікативної парадигми буття людини та суспільства. Особливо цей процес активізувався у другій половині XX ст. та став початком етапу методологічного повороту від парадигми свідомості «Я» до парадигми «комунікативної свідомості» (свідомості «Я – Інший») [1 – 4].

Основою *парадигми свідомості «Я – Інший»* є усвідомлення того, що буття особистості за своєю природою є комунікативним буттям та визначається формулою «Я – Інший». Розвиток, ефективність, успіх особистості базується на усвідомленні нею того, що вони є можливими тільки у співбутті та взаємодії з Іншими.

З іншого боку, комунікативність особистості можлива тільки на основі суб'єктності особистості. Тільки суб'єкт може ефективно взаємодіяти з Іншими – бути комунікативним.

Тому парадигму свідомості «Я – Інший» ми можемо також позначати як «суб'єктно-комунікативну парадигму» [5].

Суб'єктно-комунікативна парадигма буття особистості базується на *принципах*. Принципи – це «природні закони» людського буття, керівні настанови для людської поведінки, перевірені часом і визнані такими, що мають неминущу цінність. Вони фундаментальні [6].

Базовими, системоутворювальними принципами суб'єктно-комунікативної парадигми є «комунікативність» та «суб'єктність». Принципи комунікативності та суб'єктності є системними принципами. Принцип комунікативності базується на принципах «комунікативна свідомість», «комунікативне співбуття» та «комунікативна взаємодія», а принцип суб'єктності на принципах «комунікативність», «духовність» та «внутрішня свобода».

Аналізуючи суб'єктно-комунікативний підхід до особистості як парадигму буття особистості, яка базується на принципах суб'єктності та комунікативності, можемо показати її у вигляді системи, своєрідного континууму (від лат. continuum – безперервне, суцільне) розвитку та буття особистості (Таблиця 1).

Таблиця 1

Система (континуум) розвитку та буття особистості на принципах суб'єктно-комунікативної парадигми

Суб'єктно-комунікативне буття особистості (1)		
Комунікативність – спосіб буття особистості		
Комунікативна свідомість (свідомість «Я – Інший»)	Комунікативне співбуття (співбуття «Я – Інший»)	Комунікативна взаємодія (взаємодія «Я – Інший»)
Зовнішній (соціальний) вимір комунікативного буття особистості		
Суб'єктність – спосіб буття особистості як системи «Я – Інший»		
<i>Мотиваційність (лідерство)</i>	<i>Творчість</i>	<i>Саморегуляція (менеджмент)</i>
Зовнішній (соціальний) вимір суб'єктного буття особистості		
Суб'єктність – властивість особистості		
Духовність як властивість особистості	Комунікативність як властивість особистості	Внутрішня свобода як властивість особистості
<i>Мотиваційність (лідерство)</i>	<i>Творчість</i>	<i>Саморегуляція (менеджмент)</i>
Самосвідомість (критичний аналіз парадигми світогляду (бачення) особистості) (2)		

Ідеальним варіантом розвитку та буття особистості, зокрема формування комунікативної парадигми (парадигми свідомості «Я – Інший»), був би варіант розвитку особистості як суб'єктно-комунікативної сутності «з нуля», починаючи з дня народження людини (*штрихпунктирна лінія в таблиці (1)*). Але приклади такого розвитку зустрічаються рідко. Це викликано тим, що розвиток особистості здебільшого відбувається на основі парадигми «досвіду» (форма парадигми свідомості «Я»), яка визначається зовнішніми впливами, умовами, обставинами, середовищем, визначається власним досвідом, емоціями.

Тому, перед особистістю постає питання зміни (або корекції) парадигми, світогляду («бачення»). З одного боку, зміни парадигми свідомості «Я», яка визначається концептами монологу, авторитарності, раціоналізму, егоїзму, влади на комунікативну парадигму, яка визначається концептами комунікативна свідомість, комунікативне співбуття та комунікативна взаємодія. З іншого боку, зміну парадигми «досвіду», яка визначається «обставинами, умовами, середовищем, досвідом» (С. Кові), домінуванням емоційного та суб'єктивного сприйняття світу, на онтологічну парадигму, яка базується на принципах. Природньо цей процес відбувається на етапі самовизначення особистості (пізній юнацький вік).

Ключовою та першою умовою процесу «зміни, корекції парадигми» є *самосвідомість*. Самосвідомість дає нам змогу зайняти позицію «збоку» й проаналізувати те, як ми «бачимо» себе, інших та світ загалом – проаналізувати нашу парадигму («карту», «об'єктив») бачення [6]. Самоусвідомлення того, що наша «карта бачення» не відповідає території, важливий крок до зміни парадигми. Ви не можете стати орієнтованими на принципи, спершу не пізнавши своїх парадигм і не зрозумівши, як змінювати їх та узгоджувати відповідно до базових принципів буття суб'єктної особистості: комунікативність, духовність, внутрішня свобода (*штрихпунктирна лінія в таблиці (2)*).

Самосвідомість, яка в своїй основі є комунікативною свідомістю – це усвідомлення комунікативної визначеності буття особистості, характеристиками якого є «комунікативна свідомість», «комунікативне співбуття» та «комунікативна взаємодія». Саме комунікативна свідомість ставить та рефлексує питання комунікативного буття, духовності (сенси, цінності, принципи), внутрішньої свободи (рефлексія

«свобода-відповідальність»), питання суб'єктності особистості та буття особистості загалом.

Іншими чинниками, які визначають інструментарій, механізм зміни нашої парадигми, є інструментальні чинники суб'єктності (мотивація, творчість, саморегуляція) та суб'єктність загалом.

Базовим на цьому шляху є принцип та механізм *мотивації (лідерства)*. На основі лідерства особистість бере на себе ініціативу за зміну своєї парадигми, та на її основі зміну способу свого буття. Відбувається процес корекції (зміни) *самовизначення* особистості (сенси, мета).

Процеси та механізми мотивації виводять нас на шлях практичного творення особистістю себе як суб'єктної сутності – шлях *творчості (самотворчості)*.

На етапі творчості лідерство в становленні суб'єктної сутності особистості доповнюється процесом та механізмами *саморегуляції (менеджменту)*.

Ефективність та успіх особистості, зокрема у відносинах з іншими людьми, залежить, насамперед, від зміни себе. С. Кові підкреслює [6], що «починати людина має із себе самої, з найпотаємнішої частини єства – своїх парадигм, характеру й мотивів». Це підхід «зсередини назовні» до особистісної й міжособистісної ефективності, у центрі якого лежать принципи. Це шлях до суб'єктності особистості (незалежності (С. Кові), яка є умовою та інструментом ефективності й успіху особистості, умовою та інструментом комунікативного буття особистості (взаємозалежності (С. Кові).

За висловлюванням С. Кові [6], спочатку людина досягає «приватної перемоги», перемоги (успіху) у розвитку незалежної особистості (суб'єктності), що є умовою «публічної перемоги», перемоги (успіху) у вимірі «взаємозалежності» особистості (комунікативності).

Етап формування суб'єктності особистості – це також етап *набуття ресурсу, потенціалу* ефективності, успіху, самореалізації особистості.

На етапі розвитку суб'єктності (внутрішнього успіху) домінантою є формування стану та механізмів внутрішньої свободи (насамперед на основі рефлексії суб'єктних вимірів «свобода – відповідальність»), що і визначає акцент на суб'єктному вимірі розвитку особистості. Важливими складовими цього процесу є становлення смислових та ціннісних основ розвитку особистості (вимір духовності), та, в контексті комунікативності, розвиток комунікативної свідомості та емоційної, зокрема емпатійної складової комунікативного співбуття особистості. Загалом, набуття потенціалу, ресурсу особистості системно охоплює всі сфери внутрішнього буття особистості (фізична, духовна, психологічна, інтелектуальна та ін.)

На етапі «дозрівання» внутрішнього виміру суб'єктної сутності особистості, формування суб'єктності як властивості особистості, суб'єктність починає актуалізуватися у зовнішньому бутті особистості (соціальному). Лідерство суб'єктної особистості у зовнішньому вимірі завершує процес формування особистості як суб'єктної сутності та актуалізує суб'єктність не тільки як властивість особистості, а і як спосіб буття особистості.

Лідерство особистості у зовнішніх вимірах буття особистості (суспільні, сімейні, професійні та ін.) приводить до зростання ролі комунікативних чинників буття. На першому етапі, етапі формування суб'єктного буття особистості (*суб'єктний етап*), комунікативність розвивається як внутрішня властивість особистості, а на другому етапі (*комунікативний етап*) комунікативність стає способом буття особистості.

Це пов'язано з тим, що після досягнення особистістю певних етапів зрілості (фізичної, сексуальної, психологічної, емоційної, духовної, соціальної, суб'єктної) або в ситуації зміни, корекції парадигми свідомості, вона вступає у простір активної взаємодії, співбуття з іншими людьми (кохання, сім'я, навчання та виховання дітей, трудова діяльність та соціальна діяльність, взаємини з людьми та ін.).

Особистість досягає ефективності, успіху та самореалізації на основі комунікативності, яка базується на таких принципах і властивостях: комунікативна свідомість, комунікативне співбуття та, особливо, комунікативна взаємодія.

Поєднання суб'єктності та комунікативності як континууму розвитку та буття особистості актуалізує суб'єктно-комунікативний спосіб буття особистості, який є умовою ефективності та успіху особистості.

Висновки

Тривалий час (починаючи з кінця XIX ст.), паралельно з трансформацією самої парадигми свідомості «Я», в науці про людину відбувається процес становлення парадигми «Я – Інший», яка є комунікативною парадигмою. Важливим атрибутом комунікативного буття особистості є її суб'єктність. Тому, парадигму «Я – Інший», яка базується на принципах «суб'єктність» та «комунікативність», можемо позначати як «суб'єктно-комунікативну парадигму».

На основі дослідження принципів «суб'єктність» та «комунікативність», суті та змісту суб'єктно-комунікативної парадигми буття людини, визначено систему (континуум) розвитку та буття особистості.

Визначено, що розвиток (зміна) особистісної парадигми (нашого «об'єктиву бачення») відбувається на основі самосвідомості, яка базується на комунікативних принципах (свідомість, співбуття, взаємодія) та інструментальних чинниках суб'єктності (мотивація, самотворчість й саморегуляція).

Доведено, що формування суб'єктності особистості є першим етапом та умовою становлення комунікативної (суб'єктно-комунікативної) сутності буття особистості. Акцент на розвитку суб'єктності створює умови, які забезпечують розвиток духовності, комунікативності та внутрішньої свободи особистості. На першому етапі, етапі формування суб'єктного буття особистості (суб'єктний етап), комунікативність розвивається як внутрішня властивість особистості, системоутворювальними принципами якої є комунікативна свідомість, комунікативне співбуття та комунікативна взаємодія. На другому етапі (комунікативний етап) комунікативність стає способом буття особистості.

Суб'єктно-комунікативна парадигма буття є основою ефективності та успіху особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Малахов В. А. *Етика спілкування: навч. посібник*. Київ: Либідь, 2006. 400 с.
2. Єрмоленко А. М. *Комунікативна практична філософія: підручник*. Київ: Лібра, 1999. 488 с.
3. Ситниченко Л. А. *Першоджерела комунікативної філософії*. Київ: Либідь, 1996. 176 с.
4. Прищак М. Д. Становлення комунікативної парадигми буття людини. *World science: problems, prospects and innovations. Proceedings of the 8th International scientific and practical conference*. Perfect Publishing. Toronto, Canada. 2021. Pp. 661-670. URL: <https://sci-conf.com.ua/viii-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-world-science-problems-prospects-and-innovations-21-23-aprelya-2021-goda-toronto-kanada-arhiv/>
5. Прищак М. Д. Суб'єктно-комунікативний підхід до особистості. Priority directions of science and technology development. Proceedings of the 8th International scientific and practical conference. SPC «Sci-conf.com.ua». Kyiv, Ukraine. 2021. Pp. 665–671. URL: <https://sci-conf.com.ua/viiiimezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiyapriority-directionsof-science-and-technology-development-18-20-aprelya-2021-godakievukraina-arhiv/>
6. Кові Стівен Р. *7 звичок надзвичайно ефективних людей* [Електронна версія]. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2023. 735 с.

Прищак Микола Дем'янович – канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри філософії та гуманітарних наук Вінницького національного технічного університету, м. Вінниця, e-mail: m_pryschak@ukr.net

Pryschak Mykola D. – Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of Philosophy and Humanities, Vinnytsia National Technical University, Vinnitsa, e-mail: m_pryschak@ukr.net